

FINOM, SZERÉNY VIRÁGOK

(A *Bazsalikom* című antológiáról)

A vajdasági magyar irodalom kibontakozási éveinek küzdelme — a húszas évek közepén — elsősorban arra irányult, hogy vidékünk tespedt közönyének visszhangtalanságát feltörje, s hogy a vajdasági író jelenvalóságát, elhivatottságát ne csak önmaga és a kisvárosok szűk írói körei előtt, hanem a széles olvasóközönség előtt is igazolja. Mert az olvasó akkor még (és még sokáig) inkább a nagy kiadók által megjelentetett ismert írók könyveit várta, még akkor is inkább azt, ha a mű írója innen származott el s vált fémjelzett alkotóvá valamelyik neves kultúrcentrumban. Már ezért is egy »magvető«, »termést kalangyákba gyűjtő« irodalomnak — ugyanakkor, amikor fennállásáért lépten-nyomon anyagi gondokkal küzdött — meg kellett hódítania az olvasót. A napilapok, a hetilapok szerkesztői már kaput nyitottak előtte, de hiányzott a folyóirat, hogy az írók maradandó írásai a kiolvasott és eldobott újsággal együtt el ne enyészzenek.

A szellemi élet művésztől itt mindig többet követelt.

Szenteleky Kornél, a húszas évek irodalmi törekvéseinek szellemi vezére, a halk lírai lélek, aki a századforduló utáni modern költészetből a poéták üzeneteinek legfinomabb rezdüléseit is kiérezte, s parnasszista szigorú formai fegyelmét híven követte a tökéletesség legmagasabb szintjére emelkedés igényével, nem zárkozhatott be, és nem is zárkozott be a művészi öncélúságba, mert a feladat a l'art pour l'art-ba való becsukódás helyett írói érdeklődési körét kiszélesítette a »szépművészekből« a legkeményebb munkát vállaló »ugartörőkhöz«. Amikor alkotói, szerkesztői és szervezői szerepköre dimenziójában így kiterelvényesedett, közvetlen munkatársai között avantgardistákkal, az expreszszionizmus képviselőivel találkozunk, és a vajdasági költők első antológiájában, a Csuka Zoltán által szerkesztett *Kévében* munkásköltőkkel együtt szerepel. Irodalmi levelezése a fejlődésnek ebből a nem egy összeomlással járó szakaszából olyan kezdeményezésekről is szól, amilyenekkel előtte csak töredékekben találkozhattunk jó pár évtizeddel Vitkovics Mihály, Jaša Igjatióvić és a mi zombékos tájainkon is járt Vajda János után. Az egymás mellett élő két költészet magában hordott sugalmaiból született meg a találkozás, mely értékes vállalkozással érlelődött. Szenteleky műhelye volt ezeknek a találkozásoknak a színhelye. Figyelme épp az irodalmi kapcsolatok kiépítését szolgálva a modern szerbhorvát költészet felé irányult, s az a cél vezérelte, hogy a szerb és horvát nép kiemelkedő poétáit szólaltassa meg magyar nyelven. Ezt az elhatározását Debreczeni József lelkes közreműködésével 1928-ban valósította meg.

Számunkra voltaképpen a *Bazsalikom* volt az első antológia, amelyből műgonddal készített fordítások nyomán ismerkedhettünk meg a szerb és a horvát költők alkotásainak gyöngyszemeivel. Igaz, az indulás esztendőiben szerények voltak a lehetőségek, hiszen csupán két műfordítóra nehezedett ennek a rendkívül nagy körütekintést és »mélyre ásást« követelő munkának az elvégzése (hogy miért: erre a fontos kérdésre Debreczeni József tudna még hiteles választ adni!), de ezt az elhatározást két költő vállalkozásában is nemes tett követte. Még akkor is az elismerés meleg hangján kell erről a kötetről szólnunk, ha Szenteleky Kornél szavaira figyelünk, amikor már a bevezetőben közli az olvasóval, hogy mit találhat ebben, a vajdasági magyar irodalom kezdeti korszakában egybegyűjtött antológiában:

»Ha a modern szerb lírát me re v (kiemelés tőlem, L. E.) látószögből szemléljük, úgy ez az antológia is, mint majdnem minden gyűjteményes kiadás: hézagos, hiányos. Eppen ezért szükséges némi mentegetés (a bevezető előtt közölt Robert de la Vaisseire-idézet is ezt célozza), némi magyarázat, mert hiszen a hiányok észrevévése egyedül nézőpontunktól függ. Bizonyosan lesznek majd, akik kifogásolják, hogy kimaradt egy-két név akkor, amikor mások érdemtelenül bekerültek, sokaknak talán hiányozni fog néhány népszerű költemény és fejcsóválva találkozunk pár sápadt, gyenge verssel, mely besiklott e könyv lapjai közé. Oka mindennek az, hogy mi nem kimondott látószögből tekintettünk szét, célunk nem a bírálat volt, hanem az ismeretetés. Ízelítőt akartunk adni a modern szerb lírából, gondos, illatokat átmentő fordításban, s ezért semmilyen szempont nem irányított vagy befolyásolt bennünket a válogatásnál. Rokon- vagy ellenszenvünket egyes költők, illetve egyes irányokkal szemben — amennyire ez lehetséges — elfojtottuk, egyszerűen a modern szerb lírának kicsinyített tükörképét akartuk adni, s ebben a szándékunkban nem befolyásoltak bennünket világnézetek, vagy esztétikai elvek«.

A bevezetőnek ez a szakasza, ha a horvát költőkről külön nem is szól, jóllehet három szerepel a kötetben, tökéletesen kifejezi a szerkesztő koncepcióját. Egy ilyen, alig kilenc íves antológiánál, már az első belelapozásnál szembetűnő, hogy megközelítőleg sem ölelheti fel a két nép költészetét a XIX. század második felétől századunk első negyedéig. Ám Szenteleky, a költő, az esztéta éles szeme (ezt Skerlić is jelezte) meglette a fordulópontot Vojislav Ilićben, »... akiben a XX. század szelleme és elevensége fellelhető«. Költői egyénisége olyan kisugárzó erejű, hogy valóságos iskolát terem. Az utána fellépő költők: Aleksa Šantić, Milan Rakić és Svetislav Stefanović után ez a tökéletesített, csiszolt forma »legkiválóbb követőjében, Jovan Dučićban éri el csúcspontját«... Ebben a több mint negyven esztendővel ezelőtti megjelent antológiában a már említetteken kívül olyan kimagasló alkotóművészekkel találkozunk, mint a Nobel-díjas Ivo Andrić, a modern szerb költők jeles doyenje, Miloš Crnjanski, Desanka Maksimović, a forradalmi költőnő, s a maguk idejében a jugoszláv—magyar irodalmi kapcsolatokat oly fáradságtalanul ápoló vajdasági költők: Veljko Petrović, Todor Manojlović és Žarko Vasiljević.

Ha újra meg újra olvassuk ezeket a műfordításokat, maga Szenteleky Kornél hívja fel figyelmünket, mint Tóth Árpád az *Örök virágok*-

ban, hogy a költészet füves kertjében, még a Walt Whitman-i fűszálak között is hervadhatatlan virágok nyílnak.

»A bazsalikom, ez a szerény, szagos, szomorú virág nagy szerepet játszik a szerb nép életében. Bazsalikomból készül a bosiljkača, melylyel a szenteltvizet szórják széjjel, bazsalikom kerül a ládafiába, a fehérnemű közé, az ikon alá, az ünnepi kalács búbjára, az ételekbe fűszer gyanánt és a bazsalikom bevonul a hasonlatokba, a dalokba, az álmok és szimbólumok világába. Mikor ezt a finom, szerény, apróajkú virágot a kezembe veszem, valami mélyebb szimbólumot érzek. A hasonlatok hosszú láncá kínálkozik egy ilyen nyájas, szomorú virágszál szemlélésekor. A finomság, az eredeti illat, az egyszerűség, a szomorúság éppúgy ráillik a virágra, mint a poézisre«.

És ha ezeknek a hasonlatoknak hosszú láncát Szenteleky további munkásságában figyeljük a Kalangya és a Kalangya Könyvtár korának kibontakozásáig, akkor láthatjuk csak teljes dimenzióban azt az írói ceuvre-t, amelyben már egymást termékenyítve élnek ezek a virágok, és úgy kelnek útra, tereket áthidalva, mint a pillangós növények magvai, hogy itt is, ott is gyökeret eresszenek.